

Data och acta till Söderköpings St. Lars kyrkoorglars historia.

Söderköpings St. Lars kyrka har ägt tvenne orglar. Den äldsta, av vilken nu inga spår torde återstå, byggdes vid slutet av femtonhundratalet, sålunda vid en tidpunkt, då kyrkorglar ännu voro ganska sällsynta instrument¹⁾. Denna kyrkans första orgel gjorde tjänst till år 1845, då den ersattes med den nuvarande.

Om den första av orglarna skriver Per David Widegren i »För-sök till en ny beskrifning öfver Östergöthland», som utkom 1817 följande (s. 196): »Orgelverket, som tros vara kommet från något Kloster i Pohlen, har blifwit hitskänkt af ofwanbemälte Riks-Råd (Jöran Gera Holgersson till Björkewik och Allonö). Det innehåller 19 stämmor, och är ett af de äldsta i Stiftet, emedan det uppsattes 1588, med en tillbyggd Pedal af Aggerwall omkring år 1700; alltsamman flera gånger förbättradt och renoveradt.»

Påståendet att orgelverket vid 1580-talet skulle ha kommit till Sverige från Polen ter sig en smula förbryllande, helst den föregivne donatorn veterligen icke haft något med Polen att göra. Det torde vara av samma värde som påståendet att kyrkans gamla nattvardskalk också skulle vara ett polskt klosterrov, ehuru densamma kan följäs tillbaka till 1540, då den unnades tillbaka till kyrkan av Gustaf Vasa av det kyrksilver hans fogdar rövade ur helgedomarna.

För övrigt vittna kyrkans egna räkenskaper om orgelns tillkomst. Dessa gå tillbaka ända till 1568. Av dem framgår att man 1578 byggde läktare och att orgel byggdes 1588. Och utgifterna specificeras på sådant sätt att man möjligen kan ha rätt att sluta till att församlingen själv lät bygga orgeln eller åtminstone gäldat en del av kostnaden: »Ähr betalt H. Jöran orgелеkare thz honom Rästade på stora wärchett och för positivet -18 daler». Herr Jöran tyckes ej ha varit bosatt i Söderköping, då han erhöll kostpengar. Samma år meddelas ock att Hans organist i Linköping efter borgmästarens befallning fick 16 daler för att han »förste gång bleff hitt fordratt at Besee orgwerchitt» dels ock särskilt för att han spelade vid kyrkans speciella högtidsdag: St. Laurentii dag, vilket möjligen visar att kyrkan ej ännu ägde egen organist.

Det kan alltså anses fastslaget att orgelverket färdigställdes år 1588 av en orgellekare med det svenskt klingande namnet Jöran. Är han måne den förste kände *svenske* orgelbyggaren?

Emellertid finnes en anteckning i kyrkans inventarium vid tiden omkring 1689. Den anger att orgelverket som välborne sal. Holger Carlsson Gera superiori seculo förärat till kyrkan med 24 register eller stämmor var så förfallet att nästan icke en stämman var fär-

¹⁾ Tobias Norlind: Sv. Musikhistoria (1918) s. 54, meddelar att orgellekare omtalas i Söderköping 1545. Uppgiften har ej kunnat verifieras.

dig. Enligt C. F. Broocman »Beskrifning öfwer de i Östergöthland befintlige Städer...» (1760, s. 145) skall mitt över orgelverket i valvet under Gera och Ferla vapnet med svarta bokstäver stått skrivet Carl Gera Holgersson till Birkewik och Fru Kirstin Bencts dotter 1360 (det senare tryckfel för 1560 såsom Hülphers påpekar).

Vilket sammanhang som nu är mellan släkten Gera och den första kyrkogeln i Söderköping torde vara omöjligt att tillförlitligt utreda. Alldeles uteslutet är det icke att någon donation av släkten Gera helt eller delvis möjliggjort byggandet av orgeln. Detta skedde vid en tidpunkt då kyrkan i yttre avseenden förnyades och då klockstapel uppfördes. Denna blomstringsperiod för kyrkan inföll 20 år efter den förstörelse, som 1568 övergått staden i samband med Daniel Rantzaus härjningar och då kyrkan själv torde varit fattig, kan man förvåna sig över de omfattande och dyrbara arbeten, som utfördes. De ovan angivna årtalen kunna i så fall möjligen ge en viss ledning till frågan om en Geradonation till kyrkan:

1560, som anges i valvmålningen är dödsåret för Kerstin Bengtsdotter, den äldre av de två Gera-brödernas hustru. (Båda blevo friherrnar vid Erik XIV:s kröning och båda ligga begravna i kyrkan). Efter mannens död ärvdes hans stora gods av den yngre brodern, Göran Gera, som i sin tur dog 1588, det är då orgeln uppfördes. Det kan då vara möjligt att den äldre av bröderna vid sin hustrus död lovat kyrkan en orgel men att detta löftet icke kunnat infrias förrän efter hans yngre broders och arvtagares död.

År 1590 uppbär Frans orgellekare viss gratifikation på borgmästarens befallning för han spelade på orgelverket »förré ähn thz bleff stadgatt någon lön». Åtminstone år 1595 tyckes dock lönefrågan ha varit reglerad och därefter finnes organist anställd vid kyrkan.

En reparation verkställes på orgeln 1689, som ovan nämnts. Åtta stämmor blevo då upplagade. År 1744, tillkallades organisten i Ö. Husby Gustaf Lagergren för att reparera orgeln för 300 daler kopparmynt.

Orgelverket omnämnes i den beskrivning av staden, som Jöns Person Austronius gjorde år 1682 (publicerad 1914 av Sigurd Erixon) »Uthi kyrkian när man kommer in genom dörn är orgelwærket hwilket för sine många och sköne stämor är mycket til beröma, oansedt dhe nu för sin ålder begynner at aftaga. För en tijdh sedan tillbaka hölls dhärpå som oftast skön music af åtskillige instrumenter the många ännu kunna finnas.»

En utförligare skildring av orgeln finnes hos den kände forskaren Abraham Hülphers i hans »Historisk Afhandling om Musik... särdeles om Orgwerks Inrättningen» (Västerås 1773 s. 231—232). Hans uppgifter bygga på meddelanden som genom konsistoriernas medverkan införskaffades från församlingarnas pastorer åren 1763 och 1769.

Han meddelar om Söderköpings St. Lars eller Stadskyrkan att den har ett gammalt orgelverk, vars manual och positiv förmenas blivit skänkt av Carl Gera för mer än 200 år sedan. Pedalen är byggd omkring år 1700 av Joh. Arfw. Agerwall. Alltsammans är flera gånger förbättrat och sist av Swalberg renoverat 1767. Orgeln består av 19 stämmor med 4 bälgar. »Claweren börja vid gr. f g a och sluta med 2 st. a. Pedalns gr. Octaw är ock kort.»

Disposition:

Manualen hade 8 stämmor:

Principal 8.
Octawa 1
Octawa 4.
Super Octawa 2
Gedagt 4.
Qwint Fleut 3.
Regal 8.
Cymbal Scharf disc.

Ryggpositivet hade 6 stämmor:

Gedagt 8
Fleut 4
Fld (=Feldpfeiffe?) 2
Qwinta 3
Octawa 1
Scharf 2

Pedalen 5 stämmor alla av tenn:

Pedal Principal Gedagt 8.
Qwinta 3
Octawa 1
Octawa 4.
Trumpet 4.

Denna kyrkans äldsta orgel hade sin plats på en läktare, som av uppgiften hos Austronius att döma hade sin plats vid kyrkans västra del, då den omtalade dörren kan ha varit den nu igenmurade norra ingången. På stämman den 16 april 1844 beslöts att det gamla verket och läktaren skulle försäljas å offentlig auktion. Ingenting av 1500-tals orgeln finnes sålunda bevarat i den nuvarande.

I början av 1800-talet väcktes frågan om anskaffande av ett nytt orgelverk för kyrkan. Frågan aktualiserades av en motion vid Andersmässö sockenstämman 1831 och en orgelkommitté tillsattes. Däri insattes vad staden hade ypperst: borgmästaren Cederborg, kyrkoföreståndaren Hasselgren, doktor Lagberg, den namnkunnige läkaren, som gav Söderköpings brunn namn och rykte, rådman Billsten, löjtnant Printzsköld samt vice pastor Liljeton och komminister de Bèsche. Det kanske fanns en bestämd avsikt med den stora kommittén: Att imponera på stadens kyrkoherde: professorn i latin vid Uppsala universitet Johan Tranér, som 1825 utnämnts till kyrkoherde här, men föga befattade sig med sitt pastorat (Han dog 1835). Att man därvid tagit miste fick staden snart erfara.

Den 28 juni 1832 samlades den tillsatta orgelbyggnadskommittén, men Tranér hade på omvägar allaredan fått meddelande om

den planerade åtgärden och ingav en skrivelse, som han dikterat från sjuklägret i Uppsala. I den yttrar han sin farhåga för att ett orgelverk av vanlig och trivial form skulle hindra ljuset från västra gavelfönstret att få fritt inträde.

Kommittén lät sig emellertid inte hindras utan upprättade ett preliminärt kontrakt med tidens förnämste orgelbyggare, Per Zach. Strand som tillsammans med musikdirektör P. Dahlman, Linköping, kommit tillstådes till sammanträdet¹⁾. Då det har sitt intresse att taga del av detta första utkast till det nya orgelverket meddelas kontraktet här in extenso, helst som den här upptagna dispositionen kom att ligga till grund för det slutliga verket. Detta visar ock efterföljarens, Nordströms, beroende av Strand.

Contract emellan Söderköpings StadsResp. Orgbygnads Comité å ena, samt Orgelbyggaren Herr Per Zach. Strand i Stockholm å andra sidan, om ett Nytt Orgwerks förfärdigande till förbemälte Stads Kyrka af följande stämmor och storlek.

Stämmor				Utdrag
Öfverwerk.				
1	Corni di Basetti	8 fot	Gr. Oct af Träd, resten Metall	1
1	Rörflaut	8 Do	Do Do Do	1
1	Flaut	4 Do	af Metall	1
1	Wallflut	2 Do	af Tenn	1
$\frac{1}{2}$	Oboe	8 Do	Diskant af Metall	1
$4\frac{1}{2}$			Sperrventil	6
Manual.				
1	Principal	8 Fot	af Tenn, i Faciatet	1
$\frac{1}{2}$	Do	16 Do	Discant, af Tenn, i Faciatet	1
1	Borduna	16 Do	Gr. Octaverne af Träd, resten Metall	1
1	Vox Ritusa	8 Do	från Ostr. C, Gr. Oct. ljuder från Flagfl. af Metall	1
1	Flagflaut	8 Do	Grofva Oct. af Träd, resten Metall	1
1	Oct.	4 Do	af Orgel Tenn	1
1	Qvinta	3 Do	af Do	1
1	Octava	2 Do	af Do	1
1	Trompet	8 Do	af Tenn	1
			Sperrventil	1
$8\frac{1}{2}$				10
Pedal.				
1	Violoncelle	8 Fot	af Träd	1
1	Subbas	16 Do	af Träd	1
1	Octava	4 Do	af Tenn	1
1	Basun	16 Do	af Träd	1
1	Trompet	8 Do	af Tenn	1
1	Do	4 Do	af Tenn	1
			Sperrventil	1
6				7
			Coppel emellan Man.-pedal	1
Summa 19 Stämmor			Summa Utdrag	24

¹⁾ Strand var 1832 sysselsatt med orgeln i St. Anna, ej långt från Söderköping.

Claverens omfattning från och med Gr. C till och med trestrukna F. Tangenterne beläggas med Ebenholtz och Semitonerna med hvitt ben i Svarta Ramar af Ebenholtz.

Pedal-Claveret af Ek från och med Gr. C, till och med C. de större Munstycken i Rörwerken beläggas efter vanligheten med skinn.

Structuren och Läckturen förfärdigas enl. fastställd Ritning. Stämdragen och Claveren anläggas på circa 2:ne aln: Afstånd från och framföre Manualen, på det sätt att Organisten under Spelandet vänder sig åt Altaret.

Werket stämmes i Engelsk Kammar Ton (den vanliga Orchester-Tonhöjden) med liksväfvig Temperatur, jemn Intonation och ren stämning.

Wäderlådorna inrättas med Lösa Wentiler, vanliga pumpett-påsar, 4 st. Bäljor af erforderlig storlek.

Till detta Werk bekostar Orgbyggaren alla Materialier och på egen beskostnad gör det Complete färdigt och uppsatt i Kyrkan; bekostar Transport för Werket, Werktyg, Arbetare, handtlångare, bekostar Målning, Bildthuggeri och ägta förgyllning. Mat och Logie för sig och sine Arbetare så väl under resor som uppsättningen, Packlådor ved och Bränkol; samt Läcktarebyggnaden med dit hörande Materialier, Arbetskostnad, Målning, Bildthuggeri, förgyllning, Transport, Murare Arbete i och för ansvaret för grundens säkerhet under de Collonner hvarpå Läcktarebyggnaden kommer att hvila.

Byggnads Commitén ansvarar och bekostar Transporten af Orgelverket och dess delar från Söderköpings Skeppsbrohamn till Kyrkan.

Orgbyggaren förbinder sig att detta Werk skall vara färdigt och uppsatt i Kyrkan inom slutet af September Månad 1833 och må det sedan Nyttjas och brukas vid Gudstjensterna till följande Junii Månad 1834, för att under nämde Tid erfara Kyrkans verkan derå, hvarefter det kommer att besigtigas.

Orgbyggaren åtager sig allt ansvar för det obestånd som å detta Werk inom 2:ne år, räknadt från Approbationsdagen, möjligen skulle kunna inträffa, att allt sådant utan någon vidare kostnad för Kyrkan iståndsätta, dock härifrån undantagna sådane fel och skador, som kunna uppkomma genom okunnig eller vårdslösad skötsel eller andra vådeliga händelser.

För lyftningen af de penningeförskotter som till arbetets drift fordras ställes nöjaktig borgen.

Vid verkets besigtning iakttages hvad Högw. Dom. Cap. Circul. af den 16 Maj 1795 No 284 § 5 föreskrifver, hvars innehåll, upptagit i Doct. Schenmarks Kyrko Lagfarenhet under Art. *Orgwerk* för öfrigt till efterrättelse Länder.

Mot alla åfvannämnde Wilkor erhåller Orgbyggaren i betalning en summa stor Sju Tusende Sexhundra (7,600) Riksdaler Banco, på det sätt: att 2600 Riks. B:co betalas då ofvannämde Borgen är præsterad och detta Contract underskrifvit, 3000 Riks B:co då Werket är färdigt till afsändning från Stockholm om hvilken sistnämnde summa Orgbyggaren underrättar Orgwerks Commitén 3:ne Månader förut; 1333 Riks 16 16 sk(illing) B:co då Werket är Complete färdigt i Kyrkan uppsatt, och resten 666 Riks 32 sk(illing) den 1 Junii 1834 då werket är wederbörligen besigtigat och approberadt.

Med åfvanstående Contract hvaraf Orgbyggnads Commitén och Orgbyggaren äga hvar sitt Exemplar, förklara vi oss å ömse sidor nöjde och förbinda oss att det samma noggrant uppfylla. Som försäkras af

Söderköping den 28 Junii 1832

Pehr Zach Strand.

Orgbyggare i Stockholm.»

(Sigill)

Detta kontrakt blev emellertid aldrig undertecknat av kommitténs ledamöter. För arbetets utförande hade kyrkostämman beslutat att använda kyrkokassans medel. Den ingick därför med anhållan härom till domkapitlet, som emellertid, liksom landshövdingeämbetet icke ansåg sig kunna bifalla förslaget efter den protest som församlingens kyrkoherde Tranér ingivit till domkapitlet, och vari han angivit att kyrkokassans medel vore behövlige för en större reparation för kyrkans framtida bestånd. Därmed förföll frågan för den gången.

Man kan endast beklaga att så blev fallet, eljest hade Söderköping ägt ett orgelverk av 1800-talets ypperste orgelbyggare. Hans disposition kom emellertid att bliva grundläggande för det orgelverk, som en gång skulle utföras av en annan och yngre mästare.

Den 22 maj 1839 tillträdde Tranérs efterträdare Petter Nejdell (f. 1794, död 1856 i Söderköping) pastoratet. Denne var enligt vitsord som fölls vid prästmötet 1862 bland mycket annat också en konstkännare som hade sinne för allt, som var högt, ädelt och skönt. Han var därtill en driftig man som icke sparade sig själv och har därigenom satt förblivande spår efter sig inom de båda församlingarna i pastoratet. Redan vid sitt ämbetsstillträde föredrog han, enligt kyrkostämmans beslut, frågan inför biskopen vid visitationen, hösten 1839.

Av i kyrkans arkiv förvarad brevväxling mellan Nejdell och musikdirektör Dahlman i Linköping framgår att frågan om en ny orgel tagits upp av kyrkoherden senast i slutet av år 1841 och att man då fortfarande tänker sig att utgå från Strands förslag och att Strand skall utföra arbetet. Tillsammans med Strand är Dahlman villig att efter lästerminens slut komma över till Söderköping. Strand väntas då till Linköping från Klockrike, där han just håller på med orgelbygget och ånyo beslöt kyrkostämman 8 febr. 1842 att bygga ett ändamålsenligt orgelverk.

Men denna gång strandade förslagen på att kyrkokassans medel icke förslo för arbetets utförande, och Domkapitlet den 4 maj 1842 vägrade skuldsätta kyrkokassan för den övriga summan av 666 riksdaler och 32 skilling banco, som fattades. Man prövade sig då först fram den vägen att söka få en enklare orgel av Strand för ett belopp, som stod till förfogande i kyrkokassan. Ett förslag till disposition, upprättat den 23 sept. 1842, finnes bevarat och har följande utseende.

Manual.			Utdrag
Stämmor			
1	Principal	8 Fot på Lådan, Gr. Octaven af Träd, resten Tenn, blindpipor af Tenn i hela Faciatet	1
$\frac{1}{2}$	Borduna	16 Fot, Bas af Träd	1
$\frac{1}{2}$	Do	16 Do, discant af Do	1
1	Viola di Gamba	8 Fot ($\frac{2}{3}$ Tann, $\frac{1}{3}$ bly) af Metall	1
1	Vox Retusa	8 Do Gr: Oct. af Träd, resten Metall	1
1	Rörflaut	8 Do Do Do	1
1	dub. Gedacht	8 Do af Träd	1

1	Octava	4 Do	af Metall	1
1	Octava	2 Do	af Do	1
1	Fleut	4 Do	af Do	1
1	Täcktvint	6 Do	af Do	1
$\frac{1}{2}$	Trompet	16 Do Bas,	af Träd	1
$\frac{1}{2}$	Do	16 Do, discant	af Tenn	1
$\frac{1}{2}$	Do	8 Do Bas,	af Träd	1
$\frac{1}{2}$	Do	8 Do, discant	af Tenn	1
$\frac{1}{2}$	Voxhumana	8 Do, från C	af Tenn	1
		Signal för Orgeltramparen 1.	Sperrventil 1	2
		Mekanik för Spegel		1
Sum: $12\frac{1}{2}$ stämma			Summa utdrag	19

Bihängd pedal från och med Gr: C till och med Ostr. G.

Pris 4.500

Detta förslag ansågs emellertid inom orgelbyggnadskommittén alltför ofullständigt, för det härliga templet (Protokoll 30 sept. 1842) icke passande och således icke ändamålsenligt, varför man nu uppgav tanken på Strand och beslöt vända sig till annan orgelbyggare, som för billigare pris kunde åtaga sig uppförandet av ett fullständigare verk.

Det är möjligt att bakom detta beslut låg en rädsla för att nu uppdraga arbetet åt Strand på grund av uppgifter, som lämnats av direktör Dahlman till kyrkoherde Nejdell. Ett par utdrag av Dahlmans brev till Nejdell kunna vara av ett visst värde såsom belysande också för huru Strand vid denna tid betraktades av domkyrkoorganisten i Linköping, som hade att skaffa med honom dels vid avsyningen av instrumentet i Klockrike dels vid samtida reparationer å domkyrkoorgeln. I brev den 7 aug. 1842 skriver han:

»Omkring 2:ne år har jag hört omtalas att Strand ofta druckit för mycket och hvilket jag någon gång äfven sjelf sedt, men tilltagit mer och mer, i Synnerhet Sedan i sistl. Febr. Månad då han blef satt i concurs tillstånd och nu öfvergått till hvad man kallar Skåp-Superi. Wisserligen ordinerar och arbetar han på sina rediga timar, men desse äro få — han har nu varit här, jag har sedt honom på närmare håll, jag har beskedligt talat med honom och sökt att väcka hans ambition, men det vill ej taga några synnerliga rötter. Detta är bedröfligt — Gud hjelp honom — hvad skall man göra? — Den 25 sistl. Julii reste han (utan att jag viste derom) till Stockholm, förmodligen för att öfvervara sin proclamadag den 8 dennes; Och hvad beslut då kommer att tagas, får jag väl sedan veta. Emidlertid är jag skyldig Herr Prosten och mig sjelf denna bekännelse, som må tills vidare vara oss emellan i anseende till den af Strand ännu ej här slutade Reparation å Domkyrko-Werket. Ty om han får minsta aning om att jag skvallrat ur Scholan, så blir han top Tunnor — och kunde göra en dålig Reparation härstädes och han och jag skulle komma i öppen Fejd.» — Redan nu skymtar det av Dahlmans brev att man har i sikte nå-

Orgelbyggare *Sven Nordström.*

gon annan orgelbyggare för Söderköpingsverket och han nämner ett namn: Ek, elev av Strand och enligt Strands egen utsago skall han vara ganska skicklig, bosatt 2 mil hit om Sundsvall.

Det är en ganska vemodig bild av den berömda orgelbyggaren, som här ges av ett ögonvittne. Tydligen har omdömet om Strand gjort Nejdell, som dock tidigare själv rekommenderat denne till arbetet i Söderköping, bedrövad. Detta föranleder Dahlman till ännu ett brev, där omdömet om Strand faller än hårdare. Det är daterat den 11 sept. 1842 och lyder: »Att jag gjort Herr Prosten Ledsen angående Orgelverksaffären i Söderköping erkänner jag gerna; men då jag nu inom 1 à 2 år kommit Tit. Strand så nära på Spåren, är jag rädd för mig sjelf, igenom hans oredda och »Sudd» med Orgelbyggnaden i Klockrike, att till Ex.: enl. Contractet skulle orgverket göras så nära färdigt i Stockholm och öfversändas till Församlingen, så att det under 4 Månaders Tid kunde medhinnas att uppsättas på stället; men hwaremot härtill upgick nära 2:ne år. Nu fordrar Församlingen, billigt, ersättning för Mat m. m. för den öfverskjutande Tiden för hans arbetare, der uppå vill ej Strand och hans Gode Män ingå, och nu har upkommit *gräl* som ej torde slutas utan Domstol. Man säger: »att Snillet går sin egen väg» — men hans *Sup-snille* vill ej följa Contracten.»

Som svar på förfrågan efter någon annan orgelbyggare framför nu Dahlman ett nytt namn, Sven Nordströms, som också blev den slutliga orgelverkets skapare.

Denne får den 2 oct. 1842 ett gott vitsord av Dahlman. Han presenterar då »Rustmästaren Herr Sven Nordström i Solberga Soccken och Elmeshult gård, nära Eksjö, som en ganska skicklig orgel-

byggare, pålitelegt, redbar och Nyckter Man; Och han har inom cirka 4 år bygd 4 ganska goda Werk näml. i Ingatorp, Belaryd, Rumskulla och Hult, hvilka alla af mig med beröm blifvit approberade.»

Den 8 november 1842 infann sig också Dahlman och Nordström i Söderköping och förhandlade med orgelverkskommittén samt upprättade kontrakt om orgelverkets utförande. Kontraktet finnes ännu bevarat. Samma dag beslöt kommittén enhälligt att å en Läktare, som av församlingen skulle uppföras efter särskild ritning och förläggas över västra dörren emellan väggen och de närmaste pelarna 16 $\frac{1}{2}$ aln bred och 4 alnar högt från golvet, skulle byggas ett orgelverk om 20 hela stämmor och 28 utdrag efter Dahlmans förslag och åtog sig Nordström att utföra byggnaden för 4,600 riksdaler banco sedan Konungens Befallningshavande och Domkapitlet utfärdat intyg om Nordströms behörighet att förfär-diga verket.

Sedan intyget avgivits den 17 januari 1843 och Nordström uppgjort begärd ritning till läktaren påbörjas arbetet. Dess slutliga utförande skulle emellertid delvis komma att fördröjas på grund av svårigheterna att få ritningarna till fasaden färdiga.

Enligt kommitténs beslut den 30 sept. 1842 skulle orgelverket uppföras i gotisk, med kyrkans byggnadssätt överensstämmande, stil. Ritningsförslag skulle införskaffas från Åbo och Stockholm på kyrkokassans bekostnad. Förslaget att gå ända till Åbo för att få ritning till fasaden har tydligen framburits av den ovan nämnde läkaren, Dr Lagberg, som vid sin brunnsanstalt i Söderköping också hade finska badgäster och vänner. En av dem, hovrättsrådet och riddaren Sacklén har efter sin hemkomst från en brunnssejour anmodat stadsarkitekten Pehr Joh. Gylich att skaffa en kopia av den gotiska orgeln i Åbo domkyrka. Emellertid lät det sig icke göra att utan vidare kopiera Åbo-orgeln eftersom dess höjd var något över 45 $\frac{1}{2}$ alnar, medan Söderköpingskyrkan håller det mycket blygsammare måttet av 15 alnar, och det mellersta skeppet i Åbo var 15 alnar brett och i Söderköping 9 $\frac{1}{2}$ alnar. Gylich måste sålunda utarbета ett helt nytt prospekt, vilket också skedde på hovrättsrådet Sackléns kostnad. Det var färdigt i slutet av maj 1843. Det uppgjorda förslaget godkändes med vissa ändringar av kommittén och av stämman och insändes för stadfästelse till Överintendentsämbetet.

Där blev emellertid förslaget utsatt för kritik av conduitören C. G. Blom, som menade att förslaget såsom kopia av ett större verk, i en inskränktare lokal utförd, skulle få alltför små detaljer och utseende av ett miniatyrarbete. Kommittén beslöt därför att anmoda Blom att antingen efter behöfliga ändringar föreslå ritningen till stadfästelse eller att utarbета en ny i den föreslagna stilen. Nu började en dragkamp mellan kyrkoherden och den av arbete överhopade conduitören. Den 17 januari 1844 meddelade kyrkoherden honom att orgelverket snart var färdigt, men att

något intet avhörts av ritningen till fasaden. Blom svarar att han ännu icke hunnit utarbete ritningen, men hoppades kunna göra den innan februari månads slut. En ny påminnelse följer från kyrkoherden den 6 mars, varpå Blom meddelar att han hindrats i sitt uppsåt att utarbete ritningen eftersom han fått sig ålagt att göra förslag till nytt residens i Växjö. Den 19 mars 1844 överlämnar han emellertid ett förslag till Överintendentsämbetet, och det översändes till orgelbyggnadskommittén, som med uttalande av ett tacksamt erkännande av »Författarens omsorg och smak gillade» ritningen med blott den av orgelbyggaren föreslagna förändringen att avståndet från kyrkans golv till läktarens underpanel i anseende till orgelstrukturens redan bestämda dimensioner icke finge överstiga 4 alnar och 4 tum. I maj månad uppdrogs åt kanalbyggaren Jonsson att bygga läktaren och Nordström tyckes ha påbörjat arbetet med själva orgelns uppsättande under sommaren, men arbetet måste avbrytas i oktober dels på grund av den regniga väderleken dels på grund av att den väntade ritningen från Överintendentsämbetet ännu icke avhörts.

Ännu den 12 april 1845 hade ritningarna till fasaden icke kommit kyrkoherden till handa. Hans tålmod bör då ha prövats till bristningsgränsen, när han pånytt tillskrev Blom. För det sista dröjsmålet kan denne emellertid fritaga sig. Han hade haft ritningarna färdiga den 17 september 1844, och de godkändes av Kungl. Maj:t den 15 oktober. Den 10 december avsändes de från Överintendentsämbetet till länsstyrelsen tillsammans med ritningar och detaljbeskrivningar. Förmodligen ha de väl blivit liggande hos länsstyrelsen till förfång både för orgelbyggare och snickare. Först i slutet av maj 1845 kunde orgelläktaren fullbordas och äntligen i slutet av augusti var själva verket färdigt för besiktning.

Jag har så utförligt uppehållit mig vid denna berättelse om orgelfasaden för att erinra om att det bristande samarbete arkitekter och orgelbyggare emellan, som så ofta alltfört bevittnas, har åldriga anor.

Besiktningssman var domkyrkoorganisten Dahlman, därtill förordnad av domkapitlet. Som framgår av besiktningssinstrumentet kunde han vid sin prövning av arbetet även stödja sig på en av domkapitlet i Linköping utfärdad instruktion. Då densamma tyckes vara bortglömd, men alltfört innehålla många värdefulla synpunkter och uppslag, som alltfört äro värda beaktande, meddelas den här. Den återfinnes i Linköpings domkapitels cirkulär nr 284 § 5 och har utfärdats den 16 maj 1795 av biskop Jac. Ax. Lindblom, sedermera ärkebiskop.

»Sedan Consistorium kommit i erfarenhet huruledes på flere ställen i Stiftet Pastores och Församlingarna, utan egen kännedom i saken och af en illa förstådd hushållning, såsom en blott formalité vid Nybyggda eller betydelligen Reparerade Orgelverks besigtning och approbation anlitat sådane, som det

för minste arfvode verkstält, men som, utom en försvarlig färdighet att spela Orgor, saknat all Theoretisk och tilöfvad kunskap om Orgelverks sammansättning, och proportion, om Pipornes halt, och en riktig verkställighet af de ingångna contracten m. m. hvilket till Församlingens kända skada ofta kan undfalla Spelaren, men icke Kännaren; Fördenskull och i stöd af Kongl. Maj:ts Resolutioner på Presterskapets Besvär 1752 och 1757 §§ 2, samt Kgl. Maj:ts Nåd. Bref till Consistorium af den 30 Sept. 1761, hvilke updragit Herrar LandsHöfdingarna och Consistorierna tillsynen ej mindre öfver Orgelverks byggande af skicklige Mästare, än deras approbation af kunnige Approbateurer, har Consistorium, i samråd med Kongl. Maj:ts Resp. Befallningshafvande, auctoriserat och förordnat Director Musicæ vid Kongl. Gymnasium härstädes Mag:r *Joh. Ad. Mecklin*, som äger et lika så allmänt som på Kännarens omdöme grundadt vitsord om en utmärkt Theoretisk och practisk kunskap i dessa delar, att besigtiga, undersöka och approbera de här i Stiftet byggda eller hufvudsakeligen reparerade Orgelverk.

Och på det verkställigheten häraf må blifva både ofelbar och å alla sidor oväldig, hafva dervid följande observanda pröfvats nödiga:

1:o Skall hvarje nytt, omgjordt, eller ansenligen repareradt Orgelverk, genast efter dess uppsättande i Kyrkan, undersökas och pröfvas. Försummas detta eller sker pröfningen af annan än den Lands-Höfdingen och Consistorium dertil auctoriserat, skall ordentlig pröfning i Vederbörandes närvaro ske på Pastors enskildta kostnad, derest han icke skyndesamligen efter Verkets fullbordan laga pröfning begärt.

2:o Vid pröfningen böra, utom Approbaturen, sjelfve eller genom Ombud tilstädes vara Orgelbyggaren, Pastor och Församlingens Deputerade. Uteblifver någon, gånge icke dess mindre pröfningen i fullbordan. — Af det dervid hållne Protocoll insänder Pastor ofördröjeligen en vidimerad afskrift till Consistorium.

3:o Sträcker pröfningen sig icke allenast til Verkets handterlighet i speling, utseende och composition i allmänhet, enl. ingånget Contract och Kongl. gillad ritning; utan ock til hvarje dess del och proportion i sammansättningen, Pipornas betingade halt, de öfrige Materialiernas duglighet, samt alt annat som ingår i verkets brukbarhet och bestånd: Til hvilken ända Besigtningsmannen äger at til metallens behöriga pröfning uttaga och smälta hvilken pipa som hälst. Godkännes Orgelverket, gifve Approbaturen deröfver bevis, som äfven i Kyrkoboken antecknas och verificeras af Approbaturen. Befinnes verket i mer eller mindre mål bristfälligt, upgifves felet til sine omständigheter och beskaffenhet hos LandsHöfdingen och Consistorium, som foga vederbörlig anstalt at Orgelbyggaren fullgör sin åtagna förbindelse, hvarefter ny pröfning anställles på Orgelbyggarens bekostnad.

4:o Äger Pastor och Församlingen rätt at innehålla tredje-delen af den för Orgelverket betingade Summan, intil dess behörigt Approbations bevis vederbörligen blifver gifet.

5:o Har Pastor och Församlingen eller Orgelbyggaren skälig anledning at misnöjas med pröfningen, ägen the rätt at sådant hos LandsHöfdingen och Consistorium til rättelses vinnande anmäla.

6:o Skulle någre sådane fel befinnas, som vid pröfningen bordt och kunnat uptäckas och anmärkas, men förbigångne eller förtegne blifvit; ansvare

derföre och rätte Approbaturen på sin kostnad, om han skulden från sig ej bevisligen leda gitter. — — —»

Det kan förvisso ifrågasättas om icke en sådan domkapitlets tillsynsskyldighet över reparationer och nybyggnad av orgelverk genom av domkapitlet utsedda besiktningsmän skulle äga sin mycket stora betydelse. Att Linköpings stift från början av förra seklet äger en så betydande del goda orgelverk har törhända haft sin orsak bl. a. i den omsorgsfulla kontrollen, som ålades församlingarna att verkställa. Att Dahlman som approbateur fick erfara onåd för gjorda anmärkningar visar en liten anteckning i ett brev till Nejdell av 30. 6. 1842, där han skriver att »Orgelmakaren Hanner, som i W. Husby låfvade att klå mig i DomCapitlet för mina Djefla knep vid besigtningen har ännu uteblifvit.» I varje fall är det tydligt att församlingarna genom denna sakkunniga kontroll ägde en viss säkerhet gent emot slarvigt utförda orgelbyggen.

Det besiktningsinstrument som av Dahlman upprättades över Nordströms Söderköpingsorgel visar noggrannheten i granskningen och ett århundrades bruk av orgeln har bevisat, och orgeln själv bevisar alltfört, riktigheten i de omdömen som approbaturen fällde. Protokollat är i sin mån en god exponent för huru domkapitlets intentioner fullföljdes, i varje fall av Dahlman. Det meddelas därför här fullständigt, helst då det ger en god bild av orgeln i dess ursprungliga skick.

Protocoll, hållet vid Orgverksbesigtningen
i Söderköpings Stads kyrka den 21 augusti 1845.

Enl. Högvederbörligst Förordnande, instälde sig Undertecknad på förenämde dag och ställe, för att enl. Författningar besigtiga, undersöka och pröfva ett af Herr Sven Nordström från Solberga Socken i detta Stift, förfärdigadt och i åfvannämde kyrka upsatt Nytt Orgverk.

Närvarande vid denna besigtning voro: Församlingens Pastor Nedanskrefne Deputerade, Orgelbyggnads-Commitéens Ledamöter, åfvannämde Herr Nordström samt Församlingens Organist och Klockare.

Härvid uplästes Contractet om denna Orgverksbyggnad af den 8 Nov. 1842. samt Max. Ven. Consistorii Circul. N:o 254 af den 16 Maji 1795, angående Orgverksbesigtningar i detta Stift, och Ordningen för KyrkoBetjente § 22 och 23 af samma år; hvarefter Förrättningen företogs i följande Ordning: Och befinnes detta Werk af sådan storlek, stämmor och inrättning och för närvarande i det skick som följer näml:

ORGVERKETS STÄMMOR OCH STORLEK.

Stämmor.	Utdrag	Dugligheten såsom beröm- ligt, godkendt och försvarligt	Anmärkingar
2dra Manual (till höger från Claveret)			
1. Corni di Basetti	8 Fot, Gr. Oct: af Träd, resten af Metall	1 berömlig	
1 Fugara	8 Fot från Ostr. C, af Metall, Gr. Octaven	1 Do	
1. Gedacht	8 Fot Gr. och Ostr. Oct. af Träd, resten af Metall	1 Do	Således: af denna stäm- mas 54 Pipor af Träd, äro utom Contractet, i stället insatte 30 Pipor af Metall.
1 Wallfleut	4 Fot, af Metall	1 godkännes	
1 Principal	4 Do, äfven på Väder- lådan, af Tenn	1 berömlig	
1 Octava	2 Fot, af Metall	1 Do	
¹ / ₂ Trompet	8 Do Bas, 7 Pipor af Träd, resten af Tenn	1 Do	Desse 7 pipor af Träd, som enl. Contractet skulle varit af Tenn god- kännes, då deremot 30 pipor i Gedacht 8 Fot, utom Contractet äro in- satte, befinnes var för- månligare för Werket.
¹ / ₂ Woxhumana	8 Fot discant af Tenn Sperrventil	1 Do 1 godkännes.	
7		9	
1ste Manual (till venster från Claveret)			
1. Principal	8 Fot på Lådan, Gr. Oct. af Träd, resten af Tenn	1 berömlig	i hela Werkets Faciat äro enl. Contractet och Ritningen, insatte blind- pipor af Tenn.
¹ / ₂ Borduna	16 Do, Bas af Träd	1 Do	
¹ / ₂ Do	16 Do, discant af Metall	1 Do	
1 Fleut d'Amour	8 Do af Träd	1 Do	
1 dubbelfleut	8 Do af Träd	1 Do	
1 Fleut	4 Do af Metall	1 Do	
1 Octava	4 Do af Metall	1 Do	
1 Qvinta	3 Do af Metall	1 Do	
1 Octava	2 Do af Metall	1 Do	
³ / ₄ Trompet	16 Do från Ostr. C, 6 pipor af Träd, resten av Tenn	1 Do	utom Contractet insatt, till betydlig kostnad för orgbyggaren, men till stor förmån för Orgver- kets styrka i Tonen.
¹ / ₂ Do	8 Fot, Bas, 9 Pipor af Träd, resten af Tenn	1 Do	3ne pipor af Tenn äro här insatte utom Con- tractet.
¹ / ₂ Do	8 Fot, discant, af Tenn Coppel mellan 1sta och 2dra Manual Sperrventil	1 Do 1 godkännes.	

Pedal. (Ettiketterne till höger från 1ste Manualn.)

1	Subbas	16 Fot	af Träd	1	berömlig
1	Principal	8 Do	äfven på Wäder- lädan af Träd	1	Do
1	Octava	4 Do	af Metall	1	Do
1	Basun	16 Do	af Träd	1	Do
	Coppel mellan Pedaln och 1sta Manualn				
		1 Utdrag, Calcant Clav	1	2	godkännes.
4		Sperrventil	1		
Summa 20 ³ / ₄ hela stämmor			Summa utdrag 29.		

Orgverkets öfrige delar.

	dugligheten	Anmärkingar.
Den yttre Structuren, enl. af Kongl. Maj:ts fastställd Ritning, jämte dess Stängsel, Lås och gångjern	godkännes	utom Contractet, har orgbyggaren bekostadt hela Beljhusbyggnaden, dock ej dess dörrar, Tak, Lås och gångjern.
Claveren i Ramar af Mahogny, från och med Gr. C, till och med F	berömlige	i stället för Ebenholz, enl. Contractet, äro Tangenterne å bägge Clavéren belagde med Elfenben och Semitonerne med Ebenholz, Hr Nordström till betydlig kostnad
Pedal Claveret af Ek, från och med Gr. C, till och med C	Do	
Beljorne: 3ne stycken i behörigt Beljhus, 5 alnar långa, 2 ⁹ / ₂₄ aln breda, gifva enl. nu anstaldt prof, Såväl hvar för sig som gemensamt 40 gr. väder eller 2 ⁶ / ₁₀ decimal-tum	berömlige godkännes	
Canalerne		
Wäderlådorne: hvilka invändigt, till en stor del ej kan bedömmas, men till dess Synbara beskaffenhet	godkännes	
Dess Fjedrar, Ventiler, pumpettpåsar	berömligt	
Registratur-Regeringen: med dess vällar, wällbräder, Utdrag, Jernsvänglar m.m.	Do	
Abstract-Regeringen: med dess wällbräder, wällar, wällarmar, vinklar, Abstracter, anhängen m.m.	Do	I anseende till det ovanligt trånga utrymmet för detta orgverk, så väl till höjden som till bredden, och i följd deraf denna Regerings Svåra Meckanik, har dock Orgbyggaren häruto, visat en utmärkt skicklighet, såväl i anläggningen som i utförandet: dock, skötseln häraf fordrar Tid, kunskap och noggrannhet.
pipbräder och särskildte häften	Do	
Rörverkens mindre delar: såsom Munstycken, Tungor, kryckor, stopslar och stöflar	Do	
dess större Munstycken, belagda med skinn	Do	
Rörverkens pålitelighet i Tonens angifvande	godkännes	

Tennpipornes halt, nu undersökt genom
Cubik och vikt, innehålla -Tenn och
ovanligt väl polerade
Metallpipornas Do innehålla 7 delar Tenn,
1 del Bly och lika ovanligt väl polerade

berömligt

Do

I alla desse pipor i hela Werket,
har Hr Nordström till ännu bättre
Intonations erhållande och fram-
tida bestånd, i stället för (enl.
Contractet) $\frac{2}{3}$ Tenn och $\frac{1}{3}$ Bly
insatt som nämndt är: 7 delar
Tenn och 1 del Bly, honom till
betydlig kostnad.

Orgverkets tonhöjd är Engelsk Kammar-
ton (den vanliga Orchester Tonhöjden)
har god Temperatur, jemn Intonation
och ren Stämning.

Således har Orgbyggaren Hr Sv. Nordström icke allenast redeligen fullbor-
dadt detta Orgverk enl. Contract, utan äfven af redligt Nit för konsten, gjort
mycket derutöfver; Och i allo derå, Så i Musikaliskt som Meckaniskt af-
seende, ådagalagdt ovanlig skicklighet, Och bör detta Werk, med behörig
skötsel och underhåll äga det bestånd som billigt fordras.

Enligt Contractet om denna Orgverksbyggnad, är Orgbyggaren i Fyra (4)
år, räknadt från Approbationsdagen, ansvarig för det obestånd som å detta
Werk möjligen skulle kunna inträffa, att alt sådant, utan någon vidare kost-
nad för Församlingen, iståndsätta; dock härifrån undantagne Sådana fel och
skador, som kunna upkomma af okunnig eller vårdslöad skötsel eller wåde-
liga händelser.

Att så befunnit är, och varder detta Orgverk härmed approberat, som in-
tygas af Söderköping den 21 aug. 1845.

P. Dahlman.

Director Musices vid kongl.

Gymnas. et Organist vid Domkyrkan
i Linköping.

Närvarande vid äfvannämde besigtning:

P. Nejdell. D. Dahlberg Olaus Lybeck.
A. W. Ahlstedt.

Om den östgötske eller rättare småländske orgelbyggare, som
skapade Söderköpings nuvarande orgel, Sven Nordström, meddelar
den hängivne forskaren på det inhemska orgelbyggeriets område,
Dr Einar Erici, i Linköpings stifts julbok 1940, att han var född
1801 i Nordsjö, Bälaryds socken. Han har påverkats i sitt orgel-
byggeri av Schiörlin och Ahlstrand och upptog snart även de nya
Strandska idéerna. Han avled 1887 i Eksjö. Söderköpings-orgeln
hör till hans större verk, och är en god exponent för hans konst,
med en orgelklang, som förenar fyllighet och bredd med klarhet
och glans. Hans verk har i hög grad trotsat tidens tand. Det är
ett utomordentligt redbart arbete.

År 1887 renoverades orgeln av Nordströms yngre broder, Erik,
för en kostnad av 500 kronor. Denne hade biträtt brodern vid
verkets uppförande.

Ett större och delvis störande ingrepp i orgelverket företogs år 1905, då firman P. L. Åkerman & Lund vid en renovering av orgeln ur första manualen avlägsnade Fleut d'Amour och utbytte den mot en Gamba 8, samt i andra manualen avlägsnade Fugarå, Trompet 8 och Vox humana och ersatte den med Salicional 8" och Violin 8". Ehuru i sig vackra och välgjorda ha de nya stämmorna en påfallande brist: att icke vilja smälta samman med det gamla orgelverkets stämmor. En del av det gamla pipmaterialet återfinnes ännu på sakristians vind.

Följande organister vid Söderköpings kyrka äro kända:

Frantz Zander	1590	Johan Sjögren	1763
Simon Vallentinsson	1639	Olof Olofsson Carling	1780
Knut Larsson	1680	Axel Wilh. Ahlstedt	1832
Peter Petersson	1688	Joh. Peter Frans Törnell	1885
Johan Besoldus	1700	Albert V. Gustafsson	1894
Olof Trulsson	1732	Anders Hedenström	1932
Pehr Rothstein	1749		

Arthur Adell

För denna uppsats avsedd bild av orgelfasaden i Söderköpings kyrka kan inflyta först i nästa nummer.

Kyrkosångens Vänners årsredogörelse 1941.

I. Centralkommitténs verksamhet.

K. S. V:s centralkommitté hade sitt ordinarie årssammanträde i Stockholm under Biskop Auléns ordförandeskap den 7 januari 1942. Huvudfrågan utgjordes av relationerna mellan det vid föregående årsmötet beslutade s. k. liturgiska sällskapet och det under det gångna året instiftade »Laurentius Petri Sällskap». Sedan dessa relationer under en livlig diskussion blivit klarlagda beslöts att med frågande av föregående årsmötes beslut uppdraga åt en till tre personer utökad liturgisk sektion att handhava K. S. V:s liturgiska frågor. Till nya ledamöter i denna sektion utsågos

Biskop Aulén (företvarande) samt Kyrkoherden, Teol. Dr A. O. T. Hellerström och Domkyrkoorganisten H. Weman. Koralsektionen utökades med hrr W. Ahlén, Karl G. Gustafsson och L. Lindhagen, med hr. Ahlén som ordf. och hr. Lindhagen som sekr.

Till kyrkosångens befrämjande vid de militära förläggningarna utanordnades 300 kronor.

Till att stödja Sveriges organist- och kantorsförenings mångåriga strävan efter drägligare lönevillkor utsågs en tremannadeputation att i ärendet uppvakta ecklesiastikministern.

C. K:s styrelse omvaldes. (Biskop